

Sertéspörc és bivalytej

Kirándulás a honvédségi kaják birodalmában a '70-es években

*„Az élet igazi, nagy vállalkozásai legtöbbször nem hőstettek, hanem türelemjátékok.”
(Márai Sándor: Napló VI. kötet, 1949)*

Hozzávalók:

Végy egy, az 1920-as és 1947-es békeszerződések után megmaradt Magyarországot, amely akkor, 1972–73-ban és még végtelennek tűnő időig, népköztársaság volt, a szovjethatalom árnyékában.

Vedd hozzá az MN, azaz a Magyar Néphadsereg állományának egy részét Pétfürdőn, Óbudán, Pétervásárán.

Vegyél hozzá egy '51-es „mintájú” honvédet, aki a leszerelés várva várt napján őrmesterként és boldogan távozik az MN állományából.

Vegyük még ennek a bevonuló honvédnek – fűszer gyanánt – a „múltját”: benne egyik ágon a családi vendéglőt működtető „kizsákmányoló és klerikális magatartású” nagyszülőket, a másikon jogász végzettségű, sok gyermekes, művészi hajlamú tisztviselő nagyapát, értelmiségi családból származó nagymamával; aztán az elvált szülők közül az 1956-ban disszidált anyát, aki 1958-tól az USA-ban él és az idehaza a maga életét élő apát.

Végy hozzá egy húszévesen megházasodó ifjú embert a tizenkilenc éves feleségével, akiknek a bevonulás napján (1972. jan. 4.) hathetes fiúgyermekük végigsírja azt a mindenki számára keserves, otthon töltött utolsó éjszakát.

Főzési idő 24 hónap. Czinege Lajos honvédelmi miniszter „kegyelméből”, mert egyébként 36 hónap lenne a teljes szolgálati idő, és nekünk ebből 24-et kellett letölteni!

Az „előfőzési” folyamat számomra 1969 májusában kezdődött, amikor megtörtént az 1951-ben születettek közül a sorkatonai szolgálatra alkalmas vagy alkalmatlan egyének összeírása. Azok, akiket a sorkatonai szolgálat alól bármilyen okból felmentettek, vagy hat hónap letöltése előtt leszereltek, „katonaadót”, vagy hivatalos nevén honvédelmi hozzájárulást fizettek akkoriban. „Természetesen” alkalmas lettem, nevelőapám, a nagyapám, aki az első világháború után a Frontarcos Szövetség tagja volt, ezt örömmel nyugtázta. Nálunk odahaza nem volt kétség afelől, hogy – öregapám szavaival élve – „a volt kisantant országaitól körülvett Csonka-Magyarországon” szükség van a népesség széleskörű katonai felkészítésé-

re, kiképzésére. Nem voltak soha önfeladó, beolvadó illúziói! Itt a semleges Ausztriában, ahol ma élek, van kötelező 6 hónapos katonai szolgálat; ezt a tényt nemrégiben országos népszavazás is megerősítette, mert minden ellenpropaganda ellenére a társadalom többsége – a legtöbb érdekelt is – egyetért vele.

A „nyersanyag” tehát megvolt. '71 szeptemberében a sorozáson a határország számára soroztak régi városomban, Esztergomban. A több száz résztvevőből ketten nem feleltünk meg „szocialista hazánk határvédelmének szolgálatára”: egy büntetett előéletű „egyén” és én, aki diszsidens amerikai állampolgár édesanyám miatt lettem a „politikailag megbízhatatlan” kategóriába sorolva. Öröm volt a hírben, hogy ezáltal rövidebb lett a várható szolgálati időm: a határországnél akkor szokásos 27 hónap helyett „csupán” 24 hónap! A kilencven nap megannyi takarodót, ébresztőt, kiképzést vagy szolgálatot, napi, esetleg nagyítótükörrel ellenőrzött borotválkozást és több kötelező hajvágást feltételez. Szorosan a témánkba vágón, csak a napi 60 (3 x 20) dkg kenyér és 1/2 l tea összesen: 54 kg kenyér és 45 l tea elfogyasztását jelenti ezen idő alatt! Az evés persze rengeteg gondot okozott egyeseknek, főleg az elkényeztetetteknek és finnyásaknak! De az is igaz, hogy akkor is és mostani időnkben ugyanúgy, jobb híján az evés-ivás volt a statisztika szerinti szegényembernek a megélhetés napi gondjai mellett az elérhető örömök csúcsa. Nem a házépítés, lakásvásárlás, nem a Trabant vagy a Zsiguli, hanem az evés. Aki az evés-ivás nyújtotta élvezeteknél többet akart, az bizony, ha lassan is, de céljaitól vezérelve az átlag fölé emelkedett! Azután van persze a megszokás, kényeztetés, mert lőn a gyermek, aki megszokta azt, amit az anyuka főz, mert a „gyermek” akkor is elfogadja anyuka főztjét, sőt szereti, ha ugyanarra az ételre más utálattal és leszólással néz, esetleg a hányinger jön rá! Megszokja a csomós tejbegrízt, a minden vasárnap „menetrend szerint” odaégetett rántott húst, főtlen krumplit, a sótlan vagy rendszeresen elsózott ételeket, sületlen vagy éppen odaégetett süteményt stb. Egy dolgot nem bír az emberfia (és leánya) megszokni étkezés dolgában (sem), a lelketlenséget. Mert lehet, hogy szegények vagyunk, ezért kevés cukor vagy méz jut a teába, citromot meg akkor „látott” a tea, ha az elment egy cekkerben, vagy ládában az ablak előtt, de az a fránya „begre” legyen legalább tisztességesen elmosva, még akkor is, ha műanyag!

*„Akitől félnek, az hatalmat gyakorol.”
(Jókai Mór)*

Ezzel már benne is vagyunk a felsorolt közétkez-
tetési intézmények közül a valamikori MN, azaz

a Magyar Néphadsereg étkeztetéssel kapcsolatos fő talányában. Miért volt mégis mindig zsíros az a tisztességtelen (kurva) bögre, ha mindenki utálta azt a helyzetet a honvédtől a parancsnokig? Barátaim, ismerőseim körében, az akkor általuk eltöltött kötelező sorkatonai szolgálat tapasztalata nagyvonalakban megegyezett az enyémmel. „Öreg, mélytengeri iszapgörgetőként” (G. Pisti, csanádapácai barátom remek megfogalmazásában), azaz már másodéves katonakoromban (az építőzászlóaljknál két időszak volt – 2 x 12 hónap – a harcoló alakulatoknál alkalmazott 3 x 8 helyett) a szakaszparancsnok-helyettesiben volt egy olcsó porcelánbögrém. A reggelinél használatos füles műanyag ibrik színe sárga volt nálunk, világos vagy narancssárga, ami senkit nem zavart, annál jobban a benne lévő tea tetején úszkáló kisebb-nagyobb zsír- vagy olajkarikák. Eleinte, a bevonulás utáni első pár napban, amikor még erősen sajnáltuk magunkat a helyzet miatt, amibe csöppentünk, legendák terjedtek laktanyaszerte, hogy ezek a karikák bizony a brómtól vannak. Figyelni kezdtünk! Este és reggel azonban, úgy állt mindenkinek a farkája, mint annak a bizonyos fagyott kutyának a lába! Ezért a brómot elvetettük. Maradt tehát a langyos vízben, felületesen elmosogatott bögre esete a teljesítménnyel nyomasztott honvéd elvtársak trehány kezemunkájával súlyosbítva, de a kellő mennyiségben ki nem adott mosogatószer hiányával is fűszerezve. Pedig ők is abból a pohárból ittak!

De az igénytelenség és nemtörődömség is visszavág, mint a birodalom. Az „öreg vagyok, beleszarok”, általánosan alkalmazott filozófiája természetes következménye volt – szerintem – az ötvenhat utáni politikai helyzetnek, az általános reménytelenségnek és a társadalmi kilátástalanságnak! Mert ugye, uraim, itt változás az nem lesz – „ezek aztán birtokon belül vannak a szovjet hadsereggel a hátuk megett” – így mindenkire rá van bízva, hogy miként éli túl az elnyomást; kicsit lophatunk, hazudhatunk és csalhatunk (a rádiókabaréban Kaposi Miklós által umbuldának nevezett cselekménysor), csak ne politizáljanak az elvtársak! Ez volt a Kádárrendszer alap gondolata, meg a nép reakciója: „ti fizetgettek, mi dolgoztatunk” című másik, igen káros filozófia. Mindenki hordta tehát haza a „közösből”, amit tudott. Az általunk ehetetlennek minősített ételeket az ügyeskedők föletették a disznókkal, amit mi és a társadalom, más formában, egy kis biológiai metamorfózis után újra megettünk! A sorozatos nemtörődömség következtében ittuk tehát a rosszul elmosogatott zsíros bögréből a vívizű teánkat, vagy a „bivalytejnek” nevezett híg pótkávét, és ettük hozzá a sokszor gusztustalan pörccöket. Ezek a

szemérmetlenül maguk zsebére dolgozó alkalmazottak egyszerre ártottak a rendszernek, amely hallgatólagosan eltűrte ténykedésüket – tisztelet a kivételnek –, és ártottak a katonáknak, mert rontották a hangulatot.

A pörccökkel az volt a kezdeti baj, hogy a „galád” disznója nem borotválkozott meg elég alaposan a halála előtt, vagy nem sütötték át eléggé. Egy volt katonatársam, akit megkérdeztem most, készülve erre az írásra, hogy miként emlékezik a honvédségi kajákra, negyven év távlatából először a véres, nem kellően átsütött pörccöt említette. Nekem más élményem van a pörccökkel kapcsolatban, mert amikor nehezen múltak a percek, illetve pörccök, a hideg vacsorára kapott adagjainkat bizony játéokra és közelharc gyakorlására használtuk. Ez azért volt lehetséges, mert a részünkre beszerzett sült, szalonnás vagy nagy ritkán húsos bőrdarabok kb. ötven százaléka az áldozat faráról voltak lekanyarítva, amelyen rajta ékeskedett a sértett sertés farka. Annál fogva pedig remek hajítóeszközzé vált egy pillanat alatt a kunkori farkú pörccöske! Az ateizmussal félrenevelt, sikerületlen Dávidokként dobáltuk a másikban még nagy fantáziával sem látható Góliátot, ők meg vissza! A kiképzés 51 napja alatt egyszer ittam jó ízű teát is, de az egy másik alakulatnál történt, a néphadsereg különböző egységei között jelentős minőségi eltérések voltak, ez a tény a székesfehérvári teavételezésnél derült ki számomra.

Az akkor Várpalotához tartozó Pétfürdőre vonultattak be katonának 1972. január 4-én egy építő zászlóaljba. Ez az egység a Polgári Védelem Országos Parancsnoksága (PVOP) alá tartozott, tehát „légós” katonák voltunk. Munkánkkal az országnak az egész területén lehetett és lehet ma is találkozni Péttől Dunakesziig, az Állatorvos-tudományi Egyetemtől a rákospalotai lakótelepen át a paksi atomerőműig, de a megbecsültségünk mégis messze elmaradt az úgynevezett harcoló alakulatok elismertségétől. Nem akarták érteni az elvtársak, hogy erős hátsóország nélkül nincsen eredményes harc vonal sem! A kiképzés még javában folyt, készültünk az éleslövészetre, nótázva vonultunk az alakulótérrel a körletünket jelentő épület felé, amikor nótánk szerint: „*jegenyefán fészket rak a csóka, barna kislány tanított a csókra!*” álmodozásra készítő igazságát ordítottuk az amónia szagú pétfürdői levegőbe, de szinte túlharsogott minket a zászlóaljstúdió adásában sugárzott „Óh, Mami” című bugyuta sláger. A stúdiós napjában tízszer játszotta le, amíg meg nem fenyegette „életveszélyesen” valaki, hogy használni fogja a fegyverét, ha még egyszer meghallja. Ennek hatására már csak négyszer-öttször játszotta le!

„Ne pattoj kopasz, mint kecskeszar
az üstdobon, mert ha meglát a dolgozó
nép ebben a figurában, elkeseredésében
még azt is letagadja, hogy valaha ismert!”
(*„Ismeretlen katona” mondása
a politikai oktatás szünetében Pétfürdőn*)

Az éleslövészetünk a székesfehérvári sóstói lőtérre zajlott mínusz néhány fokban, erős szélben. A helyszínen kiosztott reggelink májkrémkonzerv, egy darab kőkemény sajt és kenyér volt, tea vagy más meleg ital nélkül, a kulacsunkból ihattunk rá hideg vizet. Hamar átesem a lövészetben, mint később kiderült, a századnál egyedül lőttem kiválót. Addigra már valószínűleg a tisztek, tiszthelyettesek közül is fázni kezdtek, vagy forró teára vágytak a hideg víz helyett. Egy fiatal tartalékos tiszt mellé osztottak be engem kísérő személyzetként, talán jutalmul. Bevitt minket a parancsnoki dzsip Székesfehérvárra, hogy a híradós ezred konyhájáról friss, forró teát hozzunk a századunk részére. A Pétfürdőn megtapasztalt állapotok után, ahol látszatra pedig minden rendben volt, a fehérvári híradós laktanya „mennyországnak” tűnt számomra. Az épületek állapota, a parkok és a laktanya udvara, a katonák öltözéke, fegyverzete, viselkedése ég és föld volt a miénkhez képest. Jelszavak és jelmondatok persze itt is voltak minden épület homlokzatára vagy a hosszú kerítésre festve, mint például: „Hazánk fő feladata a szocializmus építése”, vagy „Éljen a szovjet-magyar fegyverbarátság”, „Veled vagyunk Vietnamban!” Én őket, ők engem néztek csodálkozva: „hát magát, honnan szalasztották katona, az első világháborúból?” Kérdezte vidáman egy uborka képmű hadtápos hadnagy, miután végignézt rajtam. A bokáig érő, agyagsárga posztóköpenyben, töredezett derékszíjjammal és feketére boksztolt két tölténytáskámmal tényleg hasonlóan nézhettem ki, mint öregapám Isonzónál. A zöld nejloninges, fehérkötényes szakácsok és a konyhai segítők is jókat vigyorogtak a hatalmas, korszerűen felszerelt, tiszta és jó szagú konyhában, amikor megláttak. Miután megtudták, hogy cukrász vagyok, meg nős és családos, másként kezdtek beszélni. A frissen főzött, valódi citrommal és citromsavval ízesített, kellemes cukros teából annyit ihattam, ami belém fért. Csak úgy feszült a gyomrom a sok finom teától. Megtöltöttem ütöttkopott, literes, „elavult” kulacsomat is. Amikor a teával kiértünk a lőtérre, kiosztották a hideg ebédet: jó savanyú barnakenyeret és egy darab 7,50-es húskonzervet, közismert nevén „gyíkhúst”. Tea adagomat odaadtam a sorban előttem álló, örök-ké éhes, szomjas, 105 kilós D. Jóskának.

Pár nap múlva következett a katonai eskü: „Én, Czifrok Ferenc, a dolgozó magyar nép fia

esküszöm, hogy a Magyar Népköztársaságnak hűséges katonája leszek.” – volt az eskü szövegében a tizenhat évvel korábbi „ismert eseményekre” való célzás is: „Esküszöm, hogy hazámat, a Magyar Népköztársaságot minden külső és belső ellenség ellen, életem feláldozásával is megvédem.” Mai szemmel elolvasva a nemzetközi terrorizmusra biztatást is megtalálhatjuk: „Alárendeltjeimről legjobb tudásom szerint gondoskodom, őket öntudatos hazafiakká és a **népek szabadságának harcosává nevellem** [kiemelés tőlem].” A népi demokratikus eskü szövege, ellentétben az évszázadok alatt megszokott gyakorlattal, nem úgy fejeződött be, hogy „Isten engem úgy segítjen!”, hanem ekképpen: „Ha pedig a haditörvényeket megsértem, eskümet megszegem, sújtson a népköztársaság törvénye és dolgozó népünk megvetése.” Isten engem úgy segítjen! Tette hozzá B. örvezető halcan a hátunk mögül.

„Mi lesz az emberekből,
ha eltávolítják őket a lakóhelyükről?”
(*Meunier-Savarin: Szilbakó éneke*)

A kötelező sorkatonai szolgálat kinyitotta – a maga módján – számunkra az országon belüli megismerés kapuját, emberi és környezeti értelemben egyaránt, ha csupán résnyire és nem ulisszeszi lehetőségekkel. Márai mondja: „Nem szabad megrekedni a zugolyokban, élni kell, menni a világ felé, mihelyt lehet.” A fiatal férfiak százezrei számára új helyzet adódott: a fegyelem, a kaland és a személyiségfejlődés lehetősége. Az otthoni bezárt, féltőn védett világokból ki kellett lépni a katonai behívó parancsára, ennek sokan nem örültek, mint ahogyan még ma is Magyarországon szinte a legkevesebb a tudatos, országon belüli mozgás, munkahelyváltogatás az Európai Unió országai közül. Az addig végzett munkát abba kellett hagyni, vele együtt a pénzkeresés lehetőségét, egyfajta szabadságképzetet, mert menni kellett katonának, de ezzel a gondal egyébként a támadó ellenség nem törődik! Az alapkiképzés után felkerültem, saját kérésre, Óbudára, a Kunigunda utcába. Akkor kezdték kisajátítani és bontani a régi Óbuda kedves, öreg házait, amelyeket fel lehetett volna újítani, de nem azt tették. Az embereket „eltávolították a lakóhelyükről”, az újpestiek Pestlőrincre kerültek, a kispestiek Rákospalotára stb. Még járt a Flórián térről az 5-ös villamos a III. kerületi TTVE pálya mögött a „Meggyfához címzett kocsmácsi” felé! A „Kuniban”, ahogy magunk közt hívtuk a „tethelyet” (és mivel tömegpusztító fegyverekből – töpfe – kaptunk kiképzést, a munkahelyet) egyszerűen „kárhelynek” neveztük. A napi munka zsibbasztó körforgásában,

cukrászként, mint kubikos segéd munkás dolgoztam, még az is jólesett pihenésként, ha szolgálatban voltam. Nem voltam sem álmos, sem nem unatkoztam. Ez utóbbi fogalmat ma sem ismerem!

Olvastam és elképzeltem, átéltem és megszerettem az általam választott témájú könyvet. '72. április 26–27-én éjjel – mert természetesen a kopasz volt fenn, az öreg durmolt – és másnap délelőtt, elolvastam az akkor frissen vásárolt könyvem, címe: *Szilbakó éneke, vérfürdő Amazóniában*, írta J. Meunier és A. M. Savarin. A dél-amerikai indiánok módszeres kiirtásáról, ennek a sokat szenvedett népcsoportnak a tragédiájáról szól a könyv. A népirtás szomorú valósága mellett szó van ebben a remek írásban, a „fogas vagina” témájától az embert magáévá tevő, majd bekebelező anakondán keresztül a hatásos nyílméreg elkészítési módjáig. Amely akkor lesz igazi, jól sikerült főzet, ha egy béka három ugrás után bénán összeesik a méreg hatására. Letéve a napos szolgálatot, Ady Endre *A kenyér* című versét tanultam a zászlóalj irodalmi színpadának tagjaként. A második versszak a gondolkodó ember örök vergődése: „*Szent örület, felséges, bamba, léha, / Embernek lelke, életnek babérja, / Amit lövell gyötrődő emberelme, / Embernek lángja, vágya, gerjedelme, / Mit a tudat, az eszmélés felér: / Mind testi tűz, mind gerjedés, kenyér!... / Teremtő tűz, versenyre, síkra készítő, / Vagy megtörő, siránkozó, emésztő...*” A lélek érlelőkovász nélkül csak kesergő és bűdösséget árasztó kenyérfogyasztók maradunk: evő és ürítő biológiai lények...

„Életemben annyi mindent megettem, hagytam, mindent más főzön meg helyettem.”

Hát persze, hogy hagytam! Az engem nevelő öreganyám vendéglősi ismereteivel kiválóan elkészített ételeit faltam nagy örömmel a velőspirítóstól a tejfölös, tormamártásos sertésszeleten át a rumos meggyel „fűszerezett” madártejig szinte mindent. A spenótot és a nagyon kövér húsokat, vagy nagyapám kedvencét, a rezgőt nem szerettem sokáig. A cukrásztanulóság három éve pedig felkészített a honvédségnél tapasztalt állapotokra: a mindennapos záptojások, a megromlott nyersanyagokkal való állandó találkozás, a puncstöltelékben talált cigarettavég vagy gyufaszál; vagy az egyébként jóindulatú, engem a krémesfőzésre tanító M. néni orráról az üstbe csöppent áttetsző folyadék látványa, amelyről ma sem tudom, hogy izzadtságcsepp volt vagy nem. Ráadásul utána meg kellett kóstolnom a főzetet, hogy tudjam, milyen a jó krémes! A mindennapos piszkálódásokról már nem is beszélve. *Ettem, míg az idegeim kikoptak, engedjétek, hadd főzzek ma magamnak!* Ezért az emberfiát elkapta a vágy, hogy főzön magának valami fi-

nomat, különlegesen, hogy legalább a saját kosztát ehessen! *Jöjjön, aki éhes, aki új ízekre vár, álljon be a sorba, amíg tele van a tál.* A honvédségnél fogyasztott ételek közül a Péterkei ízek hoztak újdonságot számomra. *Benne lesz, majd amit eddig kiloptak, engedjétek, hadd főzzek ma magamnak!* A Kuniban megéltem a pillanatot, amikor benne lett a tányérban végre, amit addig kiloptak. (*Latzin Norbert-Demjén Ferenc: Hadd, főzzek ma magamnak! Bergendy együttes, 1973*) A témánkhoz illő nótát Bergendy István énekelte és éneklő a mai napig, az ő előadása egyéniségére szabottan telitalálat volt.

„Az Ó-Budai laktanyára rászállott a gólya, ellenőrt hozott a csőrében konyhások számára!”

Az óbudai építőzászlóalj számára egy közéletmelzési vállalat főzött, bizony felejthetően. Három emlékezetes élmény maradt meg bennem. Méreg nem volt, mint az indiánoknál, de az ételmérgezés lehetősége fennállt! Elsőként a már említett, hideg kajaként kiosztott „kunkori farkú” pörccök hajjigálóversenye, egymáshoz vagdalása volt, amely már a felettesek figyelmét is felkeltette. Valaki elkezdett utánajárni, hogy miért nem eszik meg a katonák a pörccöket. A következő már zászlóaljszinten botrányt kiváltó étel, egy gyorsfagyasztott és valószínűleg lejárt szavatossági idejű, esetleg visszafagyasztott rántott csirke volt. Úgy ugrott ki a panírjából, mint az akkori távolugró olimpiai bajnok és világrekorder, Bob Beamon, amikor a 890 centit ugrotta! Ráadásul szaga is volt neki, azaz bűdös volt a tyúkica húsa. (A helyesírási programom javasolja a Tyúk Ica változatot!) Szerencsénkre a tiszték is azt ették, amit mi, így nem lehetett eltusolni az esetet. A pörcedobálás és társai megerősítették a „csirke ügy” disznóságait. Napok alatt változás történt, leváltották a civil vállalat vezetőjét és vele együtt a mi élelmezési és ruházati tisztünket, K. századost. És lássatok csodát elvtársak! A pörce helyett előfordult turistaszalámi, sőt gyulai kolbász is, vasárnapi reggelire pedig téliszalámit, primőr paradicsomot vagy paprikát is láttak hitetlenkedő szemeink!

A harmadik emlékezetes történet, amelyet a leszerelésem után hét évvel hallottam a Borsod expresszen, idetartozik, hiszen az egyik általam is ismert századparancsnokról volt szó, akit olyan jól utánoztak a vonaton Kassára utazó fiúk, hogy több év távlatából is ráismertem Á. őrnagyra. Egy-két év múlva oda fejlődött a jó minőségű hideg ételek sorsa, hogy bűnözésre csábított. Á. őrnagy, a századparancsnok feltette péntek délután kettőkor a soros eltávozásra induló, zömében Szabolcsba, a Hajdúságba, Borsodba utazó katonáinak a kérdést, „hogyan sorba akar-

nak-e állni a hidegkajáért, és ezzel az időt húzzák, vagy inkább mennének a Keletibe, hogy időben elérjék Óbudáról a gyors- vagy expresszvoznatot. Otthon úgyis ehetnek majd minden finomat! Ilyen helyzetben persze, hogy otthagyták a hidegkaját, volt ugyan, aki morgolódt, de a többség elfogadta „az egy nem mindegy kiért, de mindenki érterem” elv alapján! A századparancsnok egy párat adott a gyulaiból, turistából vagy a sonkakonzervből az írónoknak, technikusnak meg az ottmaradt szolgálatnak, a többit jutányos áron eladta egy a város másik felén dolgozó büfés cimborájának. Ez addig működött, amíg egyik beosztottja fel nem jelentette; amikor a század elment eltávozásra hidegtelelem nélkül, az őrnagy átballagott a „Sportba” – a TTVE pálya büféjébe – iszogatni. Az egyik szakaszparancsnok-helyettes nem ment még haza, mert szolgálatban volt, és egy régi sérelme miatt leste az alkalmat, hogy bosszút álljon; lement gyorsan az ügyeletes tiszthez, aki régi ellensége volt az őrnagynak, és a századparancsnokot kinyitvatva megmutatta neki az ottmaradt hidegkaját. Az eset következtében az őrnagyot lefokozták századosná, és egy vidéki építkezésen, ötven kilométerre Budapesttől, lett beosztott szakaszparancsnok. Annak a két fiúnak, akikkel, évekkal később „véletlenül” egy fülkében utaztam a vonaton, Á. őrnagy volt a parancsnoka! Ilyen kicsi a világ, benne a kicsinyes csalás, lopás. A helyzethez illő nyelven: zabálás.

*„Kantinosné, kisangyalom,
füstfelhőben agitátorral”*

Nálunk a Kuniban csak kantinos, tehát férfi büfésünk volt, meg sok csokis és citromos nápolyi. De természetesen volt a sűrű cigarettafüst, létezett már akkor a „hízott női sertésről (coca)” elnevezett üdítőnek mondott ital is. Ez utóbbit ugyanúgy, mint a cigarettafüstöt gyermekkori idült hörghurutom miatt nagyon nem kedveltem, mert úgy tizennégy éves koromig rengeteg *Fagifor* és *Erigon* nevű kanalas gyógyszert kellett benyelnem, ha tetszett, ha nem. Ezeknek az említett köptetőknak az ízében volt valami a gyógyszerész által kitalált kólában, ezt az első ízleléskor észleltem és ellenérzésem azóta is megmaradt. 1972 nyarán még lehetett sört kapni a kantinban, üveges kőbányait, akkoriban 4,30 Ft volt egy üveggel, a csapolt meg 3,50 Ft, odakinn a „szabad” világban. A sörnek köszönhetően mindig tele volt a meglehetősen nagy helyiség hőbörgő, majd lassan részeggé váló öreg katonákkal. Volt olyan, aki ráült egy láda sörre és kiitta „maga alól”, majd idült vigyorral az arcán, tántorogva távozott. Ez a kantin nem volt az elméleti, romantikus proletár idill helyszíne, mint

az akkoriban nekünk sokat emlegetett Kernstok Károly festményén, az *Agitátor* címűn látszott. A romantikus hangulatú képen látható agitátor számomra rendkívül hasonlított az „öreg” (ötvennégy évig élt) Leninre, pedig Kernstok még 1897-ben festette, amikor Lenin elvtárs még fiatal, alig 27 éves volt. A kidolgozott izomzatú munkások feszült figyelemmel isszák Lenin szavait, meg az asztalon lévő kimért bort. De mégis, Kernstok látomása a „nagy álmodóról” beteljesedett... Hiába, a szabadkőművesség mindig jól értesült volt. Szóval nálunk folyt a sör, és nem voltak agitátorok a kantinban, legfeljebb besúgók, és nem kellett sarokba húzódva lázítani, mert a mi korunkban az „agittrottyosok” a meghirdetett politikai oktatás keretében szólaltak meg. Hamarosan új zászlóaljparancsnokot kaptunk, a régi előlépett és felerült a minisztériumba, az új viszont betiltotta a kantinban a sörivást. Ez eléggé antidemokratikus lépés volt részéről, főleg azért, mert ő mindennap részegen jött be esténként a laktanyába. Próbariadó! - kiáltotta egyik este egy leleményes ügyeletes tiszt helyettes, leoltották hirtelen a vilányt, és a sötétben gyorsan bevitték egy sátorlap segítségével szobájába a részeg, járnai sem tudó parancsnokot.

*„Vigyázzon kisfiam, nekem
egy oroslán van a bőröm alatt!” –*

mondta a kiképző szakaszvezető Pétervásárán, a tisztesiskola egyik alaki foglalkozásán szerencsétlenkedő tisztesjelöltnek. A pétervásárai kiképzőközpontot mi katonák, de még a tisztek is maguk között, csak „Péterkének” hívták. Az építődandár minden zászlóalja 140-150 jelöltet küldött a kiképzésre, amely csaknem tíz hétig tartott, október közepétől december 21-ig, tehát hosszabb volt, mint az alap kiképzés. Az egykori csendőrkiképző-laktanya aránylag jó állapotban volt, a juhodályszerű, mennyezet nélküli épületekben 2 x 64 főt helyeztek el emeletes ágyakon, és egy nagyméretű vaskályhával fűtöttünk. Takarodó előtt ki kellett szedni belőle a parazsat, érthető okokból, ezért reggelre a három méter magasan lévő ablakokra a jégvirág rajzolt különleges mintákat. Nagy szerencsémre könyvtáros lettem egy külön épületben. A községi könyvtárban válogathattam össze a többszáz kötetes készletet, ott akadtam rá, az akkor már betiltott Szoltsenyicin mű, az „Iván Gyenyiszovics egy napja” egy megbújt, „engedetlen” kötetére. Iskolaparancsnoki engedéllyel árulhattam új könyveket, újságokat, folyóiratokat (Tükör, Ország-Világ, Képes Újság, Ludas Matyi, Füles, Ezer-mester, Új Írás, Nagyvilág stb.) is, valamint totót és lottót! Egy hét alatt „kinőtük” az első helyisé-

get, és még kaptunk hozzá, T. ezredes engedélyével, két szobát, amelyekből V. Lacival, a segítőmmel, az egyik helyiségből olvasótermet, a másikkól játékszobát: sakkozó-, dominó- és kártyázóhelyiséget alakítottunk ki. Az ezredes elvtárs azt mondta, amikor mindent megnézett, hogy vigyázzunk, mert játékkaszinóra még Moszkva sem ad engedélyt! A falakat keretezett, színes nyomatokkal díszítettem, de kisebb-nagyobb cserepes virágok is voltak a helyi termelőszövetkezetből kölcsönben. 30-35-en tudtak leülni, és majdnem mindig teltházzal működtünk. Dohányozni tilos volt, és be is tartották, kártyázni pénzért nem lehetett, de ezt nem tartották be!

A mellettünk lévő nagyteremben volt a tévé, és a híradótól kezdődően fél tízig lehetett nézni. A tévében akkoriban ment a Négy páncélos és a kutya című lengyel filmsorozat, hétvégeken pedig az Odüsszeusz német gyártású sorozat változata. Péterkén azért volt viszonylag „jó dolgunk”, mert bár rengeteget gyakorlatoztunk, alkalmadtán riadóztunk és bizony a fülünkön jött ki a politikai oktatás is, de vacsorától takarodóig szabadidő volt minden nap, és közben nem volt semmi szándékos piszkálódás. Aki szolgálatba lépett, végezte a dolgát. Ez a kiképzési évad az új iskolaparancsnok első éve volt, a régit, a lövöldözéseiről is hírhedt, Sz. alezredest, leváltották, így teljesen megváltozott a szemlélet ahhoz képest, amiről még a mi tiszteseink beszéltek. Akkor a virágtartókat hegesztő, intarziákat készítő, lámpákat összeszerelő tisztjesjelöltek kitüntetéssel végeztek, pedig fel voltak mentve a kiképzés alól! Ingyen szakmunkát végeztek a tiszteteknek, termékeik egy részét pedig eladták a falubelieknek. A korrupciós időszak lezárásának még az volt a következménye, hogy januártól az újonckiképző századok a kiképzés befejezése után is megmaradtak újonc századnak, a többi században pedig az öregkatonákat foglalkoztatták. Ezzel elejét vették az örökös öreg-újonc ellentétnek, és a teljesítmények is jelentősen megnőttek, a másodévesek nem bújhattak többé semmilyen ürüggyel az újoncok háta mögé.

„Nem szép, hogy bolondnak nézed a dolgozó nép fiát.” (F. Béla honvéd)

Péterkén a jó közhangulathoz számunkra hozzájárult még a helyi TSZ konyhájának remek főztese. Reggel, délben, este friss fehér kenyér volt egyenesen a péktől, korlátlan mennyiségben minden étkezéshez. Ami szokatlan volt legtöbbször számunkra, hogy hetente háromszor birkahúst főztek, akár borsos birgetokány, birkapörkölt vagy éppen bab- és lencsegulyás formájában. Sokan idegenkedtek eleinte a birkahústól,

de legalább szabad volt belőle a repeta! Itt is volt tea, de csodák-csodája, nem voltak zsírosak a bögrék! Persze itt a katonák a civil konyhaszszonyok felügyelete alatt dolgoztak, akik szigorúbbak és főleg alaposabbak voltak, mint a legvadabb főtörzs! Minden másnap bivalytej volt, a friss fehérkenyérrel azonban még az is finom lett. Még valami, itt is volt pörcc, de frissen sütötték és valóban jól átsütve, finom ropogósan készítették el. Hetente kétszer sütöttek lekváros és túrós buktát a gulyás mellé. Vacsora után mindig nyitva volt a kultúrépület. A nagyteremben lehetett tévét nézni, és a könyvtárban olvasni, sakkozni, levelet írni vagy kártyázni, ahogyan arról már szóltam. Azon az estén is telt házzal működtünk éppen, amikor hirtelen, fegyver nélküli alapfelszereléssel beriadóztatták az egész kiképzőiskolát. A felsorakozott századok előtt az iskolaparancsnok elének állított egy kiképző tizedest, aki a kerítésen átmászva többször elhagyta az iskola területét „italozás és egyéb célokból”. A tizedestől elvették a csillagjait, és áthelyezték a kazánházba a civil fűtő mellé segítőnek. (Jó egy hónap múlva, leszerelése előtt pár nappal, visszakapta csillagjait.) Már napok óta rebesgették, hogy a hátsó kerítésnél lehet pálinkát venni; egy falubéli özvegyasszony árultatta ott gyerekeivel, többnyire korán, a reggeli torna idején a

Czírok Ferenc rajza

„szeszét”: kis poharakban. A pálinkáspohár éppen befért a kerítés hálóján, a „szomjazó” kiadta a pénzt, az egyik gyerek a demizsonból megtöltötte a testvére által tartott pálinkáspoharat, és beadta a „kerítésszagot”. A kuncsaft pedig bédöntötte arcába a kb. féldeci pálinkát. Eközben a tizedes, átmászva a kerítésen, átment az út túlsó oldalán lévő házba, és az anyukának szerzett örömet, állítólag nem csak ő egyedül; a hét-nyolc éves fiúk pedig szorgalmasan tovább árulták közben a piát. Mert valakinek dolgozni is kell! Ez már tavaly is így volt, mesélték tiszteseink, az öregek. A tizedes rákapott a lehetőségre, és estefelé is akart részesedni az élet apró élvezeteiből, így állandó látogatója lett a „kerítésparancsnokságnak”! A riadó napján, estefelé – november elején, hat óra után már elég sötét van – éppen visszafelé mászott a kerítésen, és odaszólt egy kényelmesen arrafelé ógyelgő katonának, hogy segítsen már neki beugrani az iskola területére; a katona készségesen odatartva a vállát megtette, amit kértek tőle. A tizedes leugrott melléje, és akkor látta, hogy a segítőkész katona maga az ezredes volt, rendfokozat nélküli mikádóban, gyakorlósapkában. A riadó ezután következett. Az öregek között, ha volt is még szándék az említett „P” betűs dolgok élvezetére, egyelőre felhagytak vele.

Czirik Ferenc rajza

„A burgonya nem egyéb, mint egy óriási nagy hazugság, amivel az embereknek a gyomrát megcsalják.” (Jókai Mór)

Közben persze a kiképzés is folyt, amíg „némely” katona ábrándozva írogatott a noteszébe. Harcászati bemutatóra készülünk terepen. Tizenöten vagyunk, T. ezredes, az iskolaparancsnok, a „rajparancsnokunk”, egymás után foglaljuk el a dombokat, dobálom a puffancsokat (ködgránát), vaklőszerezettel lövöldözök a levegőbe, szóval négy társammal mi vagyunk az ellenség! Bükkszenterzsébet és Fedémes között, egy már betakarítás utáni krumpliföldön gyakorlatozunk éppen. Fekvőlövész-gödörnyi helyet kellett ásunk személyenként, ez kb. harminc-negyven centi mély, a gyalásóm (gyalogsági ásó) beleszalad a porhanyós földbe, és megakad valamiben. Krumpli! A társammal gyorsan kiürítettük a gázálarc-hordtáskánkat, azaz a szimatszatyrot, és pár perc alatt megtöltöttük burgonyával. Olyan 8-10 kiló lehetett kettőnk „szerzeménye”! Megmutatjuk raj- és iskolaparancsnokunknak, azt kérdezi, hogyan akarjuk felhasználni. Meg akarjuk sütni a vaskályha tetején, válaszoltam. Azt akkor ő is szívesen megízlelné, válaszolta, ebben maradjunk. A tisztés kiképzésnek ebben az időszakában már a kőépület egyik huszonnégy ágyas termében voltunk, mint leendő szakasziparancsnok-helyettesek. A fiúk nagy ovációval fogadtak minket, és vacsora ide vagy oda, azonnal nekiláttam a megmosott krumplik bevagdolásának, majd sütésének. A sült krumpli illata odacsalta a szolgálatot és a szomszéd termék lakóit; a szobatársak egy nagyhangú csapata azzal foglalkozott, hogy az idegen, gyomorérdekből betolakodókat elhajtsa. Ez nagyrészt sikerült is. Az első sülésből pár szemet T. ezredesnek vitt át az egyik srác, akinek volt egy kis üveg eldugott libazsírja, és azt betette a közösbe. Került valahonnan még lilahagyma és fokhagyma is. Szóval nagy „lakoma” volt aznap este, szerencsére a rengeteg krumpliból jutott bőven mindenkinek. A tiszta, egyszerű ízek rabul ejtettek minket, és nagyon jólesett újra élvezni, hogy tudtuk, mit eszünk. Újra fölmerült bennem, mit ettünk Kolumbusz előtt. Milyen volt a napi étrendünk paradicsom, paprika, kukorica vagy kakaó és vanília nélkül? Borisz L. Paszternák írja Majakovszkijjal kapcsolatban: „Úgy kellett bevezetni a szovjet irodalomba, mint Katalin cárnő korában a burgonyát, erőszakkal...” (Márai Sándor: Napló 1964–66.)

„Csücsülj csak, ülepem, légy vidám, légy te százsípú orgonám.” (Berda József)

Folytatódtak a szakirányú előadások, vizsgák. Volt még éles kézigránátdobás is, meg éjszakai

lövészet, nyomjelzős – világító – lövedékkel az ivádi elektromos lőtér; ahol nem kellett már a célhoz gyalogolni a sötétben, hanem visszajelezte a rendszer. Ott vacsoráztunk a lőtér, főtt lecsókolbász volt mustárral, miként H. Zoli barátom oly pontosan emlékezett rá. Ez a kolbász a híres „Fradi” kolbász nevet viselte a nép nyelvén, a mindenféle felhasznált „állati alkatrészek” okán kapta a nevét: „mindent bele”! Ahol annyian és annyit esznek, isznak, ott bizony vécére is kell menni. Az ivádi lőtér „emberi salakanyag” ürítésére alkalmas intézménye egy betonlábnyomos, acélsarkos, igazi „szovjet mintájú” rötyi, azaz pottyantós lehetőség volt, ahol nem szabad visszanezni, mert felfröccsenhet a lé, amely a kátrányozott falú vizelde felől folyt az alattunk lévő több méter mély gödörbe! A kb. 80 centi magas betonválaszfalakon jobbról egy kapaszkodó segítette a szükség sikeres végrehajtását. Balkezesek hátrányban. Igazából tehát, nem is WC volt ez a katonai reterát, mert vízöblítésről szó sem volt. Az alacsony válaszfal fölött a szomszéd elrévült szemébe is mélyen bele lehetett nézni. Már akinek olyankor szemezni van kedve! Bokáig letolt gatyával, miközben a huzatos helyiségen keresztül térdig érő jeges szél fújt, ott is elsütöttem az elsőként apámtól hallott vécévers helyzethez illő változatát: „Szarjál sárgát, zöldet, kéket, ezzel is a békét véded!” Ötvennégyben írta fel valaki a szerszámgyári vécé falára Esztergomban. Mivel besúgók is járnak vécére – természetem hozzá –, hamar híre kelt az esetnek! A másnap reggeli üzemi gyűlésen a párttitkár elvtárs bemutatta a helyzetet: „Az ellenség keze már a vécénkbe is betette a lábát, elvtársak!” Még jó, hogy a röhögéstől nem lehetett a kb. harminc centi átmérőjű lukon leesni!

Az ürítésnek természetesen légnemű változata is van, meglehetősen hatásos! Mint a harci gázoknak általában. A kisebb körletek reggelre bizony megteltek az illanó és maradó gázok természetének megfelelően. A péterkei lencse- és babgulyás például hatásosan növelte a gáztermelést. A pétfürdői alapkiképzésen az első szakasznál volt egy srác, aki minden második lépésre tudott egyet eresztetni nyolcszor-tízszer egymás után. Amikor röhögésbe fulladt a díszmenet gyakorlása, megkaptuk a jutalmat: „Az egész fingós bagázsnak harchoz!” Feküdtünk a sárban elkeseredetten, amikor T. honvéd egy „utolsó” eresztett, ezzel átmentünk „kínaiba”: kifingtunk a röhögéstől. Keresztapám mesélte: katonai kiképzésen történt az 1930-as években. Éjjel bement körletellenőrzésre hozzájuk az őrmester. A vacsorára elfogyasztott babgulyás megtette hatását, irtózatos bűz fogadta a hálóteremben. Beriadóztatta a szoba legénységét, hálóingben, csizmában a karabélyra feltűzött szuronnal kellett sorakozni.

Majd csatárláncban haladva ágyról ágyra, le kellett szűrni a bűzlő fingokat. A szuronyosok mögött haladtak a pokrócosok. A pokróc négy sarkát négy katona fogta. A leszúrt „holttesteket” a pokrócba kellett kíméletesen hajítani. Amikor az őrmester úgy döntött, hogy megtelt, akkor gyászmenetben az ablakhoz vitték a „halottakat”, és kiöntötték „őket” a nyitott ablakon. A „légi temetés” ideje alatt a szuronyosok fegyverrel tiszteltek az elvonuló menetnek. Az, aki a szomorú aktus közben elnevette magát, a másik ágysor alatt gyakorolhatta a laposkúszást.

„Egy citrom nem rendeltetésszerű használatának esetéről!”

Fogyasztottunk természetesen a „korszerű táplálkozás” keretében vitamindús gyümölcsöket is, almát, narancsot és citromot, persze különböző formában. Egyik este, a takarodóra felkészülés idején értem fel a körletünkbe. Levetkőztem, és átöltöztem én is a „libafoszöld” pizsamába, és összehajtogatott ruhámat már beidegződött mozdulattal az ágy lábánál álló háromlábú stokira tettem. A fiúk éppen veszekedtek valamiért, többek szerint egyik társunk bemószerolt minket az iskolaparancsnoknál, végül az ügyből nem lett semmi, de a srácok egy része nagyon felháborodott X. honvéd cselekedetén. Ráadásul X. azt találta mondani, hogy máskor is elmenne megmondani, ha látna, hallana valamit, amit szerinte meg kell mondani a főnökségnek. Erre kisebb verekedés tört ki, X.-et leteperték az ágyára, és Béla, aki a legerősebb volt köztünk, ráült X. lábára, elővett a zsebéből egy citromot, kettévágta bicskájával, és közben kimondta az ítéletet: „ezért most a fa...ra csavarom a citromot!” Úgy lett! Elővette a visítózó X.-nek, akinek igyekeztek közben befogni a száját, büntetésre ítelt szervét, és rácsavarta a citromot, mint egy facsaróra. „Jön az üti (ügyeletes tiszt)!” - szólt egy fickó fojtott hangon, aki addig az ajtónál örködött, és már rohant is az ágya felé. Mit tesz Isten, aznap éppen a mi parancsnokunk volt az üti, Dzs. százados, köpcös, nyugodt, mindig mosolygós tiszt, aki a lehető legemberségesebben bánt mindig velünk. Pillanatok alatt mindenki az ágyában volt, mire a százados bejött, ilyenkor már nem kellett „föl, vigyázz!” vezényszóra felállni, tehát mindenki „békésen” feküdt a takarója alatt. Dzs. százados végigsétált az ágyak között, a hálóterem végébe érve visszafordult felénk, és barátságosan mosolyogva azt mondta: „Látják, hogy tudnak maguk ilyen szép rendet is tartani!” Majd hozzátette: „És milyen kellemes citromillat van! Már megint főztek valami finomat?” Majd megfulladtunk a visszafojtott röhögéstől, mert mindnyájunknak az jutott eszünkbe,

hogy hát még X. honvéd facsaróként használt szervének milyen „finom” citromillata lehet! A múltkori krumplisütés miatt rám nézett a tiszt, Béla és X. ágya a másik oldalon volt, többen szájkra szorított párnával néztek rám, gyanúsan düllődő szemekkel, várva, hogy mit mondok: „Semmi különöset százados elvtárs, csak citromos teát” – mondtam a lehető legkomolyabban. Dzs. százados, tovább mosolyogva, elégedetten bólintott, jóéjszakát kívánt nekünk, és kiment a teremből; párnákba fulladt az addig visszatartott röhögés.

„Öreg! Takarékon tartsad a fejed!”
(Egy nem ismeretlen „öreg rája” mondása)

Így is történt. A másodév, amely szintén bővelkedett kalandokban, erről majd máskor, évés-ivás tekintetében nagy változást hozott; többet mehettünk haza, és az állandó kimaradási engedélyünk révén „Budapest helyőrségbe” is, ahol, ha saját költségen, de nagyokat lehetett zabbantani. Így csupán két, étkezéssel kapcsolatos intermezzo maradt meg bennem. Valahogyan az utolsók között mentem le egyszer az étkezdébe vacsorázni, páran voltunk már csak; az ételosztó-ablak közelében egy nagyhangú társaság ült, látszott rajtuk, hogy már voltak a kintinban. Egyikük hátrakiáltott a konyhásoknak a válla fölött: „Hé! Kopasz, dobjon meg egy kenyérrrel!” Az ablak mögött tüsténkedő honvédet ekkor szó nélkül félretolta egy konyhaszolgálatos őrmester, kivett a nagy kosárból egy serclit, és kihajolva az ablakon, kupán dobta a kéregetőt, aki majd lefordult a székéről, „Ez jó lesz, öreg?” – felkiáltással. A kárvallottat jól kiröhögték társai, ő meg csak morgott valamit mérgesen az orra alatt. A másik eset a leszerelés éjszakáján történt. Éjfél előtt kellett gyülekeznünk a felvonulási épületek mintájára készült étkezdében, arra várva, hogy percekben belül eljön a szabadulás pillanata; ezért körülnéztem még egyszer, utoljára. Az egyik falon egy darab papír volt felragasztva valami sárgás anyaggal, ami nem tűnt ragasztónak. Megnéztem közelebbről, valaki azt írta rá: „Egyétek meg a sárgaborsótokat!” Majd egy kis főzelékkal odaragasztotta az étkeзде falára búcsúzóul a papírt. Sorakozóra hívtak, és hamarosan elindultunk a nagy bejárati kapu felé, ami végre kinyílt előttünk. Mentünk a budapesti éjszakába, a vonatom indulásáig volt még 5-6 óráig (mint Komárom megyeinek a megyeszékhelyre, Tatabányára kellett utaznom), így bementünk a cimborámmal a Savoy Bárba, ahol akkoriban Cserhádi Zsuzsa énekelt nagyszerűen éjszakánként. „Éjfél elmúlt, és nem vagyok álmos”. A huszonnégy hónap rejtőjenős befejezése következett: hárman ültünk az asztalnál meg-

könnyebbülten elmerengve a szerencsésen eltelt katonaidő történésein: Ernő haverom, egy üveg badacsonyi szürkebarát és én.

Elfogytak – egyelőre – az érdekes hozzávalókból kotyvasztott honvédségi menü adagjai. Az emésztést könnyítendő, egy jó kortyra vágyom: emelem poharam a fiatalságra, amikor még a vasszőget is megettük, megemésztettük és természetesen kiürítettük, miközben az örökkön áhított békéért harcoltunk, amely akkor a leghatásosabb, ha bennünk van.

Czirok Ferenc rajza